

Guia d'aprenentatge
Salut i vulnerabilitat social
(6 ECTS)

Any acadèmic 2013-14

Semestre: 3r Curs: 2n

Grau en Treball Social

Mòdul D: Processos psicològics i socials sobre els quals actua el treball social
Matèria: Salut, autonomia i vulnerabilitat social

Grau en Educació Social

Mòdul D: Intervenció socioeducativa en contextos no formals i informals
Matèria: Salut, autonomia i vulnerabilitat social

Professor: Carles Ariza Cardenal

1.- Presentació de l'assignatura

Aquesta assignatura treballa els conceptes de salut, autonomia i vulnerabilitat i de quina manera s'articulen com a camps d'acció del treballador social i l'educador social. Hi ha treballadors socials i educadors que treballen en l'Atenció Primària del sistema de salut, hospitals de dia o bé a presons, residències, C.R.A.E.'s, Centres d'Atenció i Seguiment (CAS), etc... En tots aquests casos la qüestió de la salut esdevé una de les temàtiques centrals de la intervenció d'ambdós professionals. L'actuació professional s'orienta cap a la identificació dels principals problemes psicosocials de salut, la promoció de la salut i dels estils de vida saludables, així com el consegüent impuls de mesures preventives de la malaltia. L'assignatura pren les desigualtats en salut com un dels punts de mira dels professionals socials i s'atura en l'anàlisi d'alguns àmbits on les circumstàncies socials estan en l'origen de la manca de la salut i de la desigualtat, com ara la immigració, el maltractament, les malalties mentals o les drogaddiccions. L'assignatura es desenvolupa a partir de l'aprenentatge basat en problemes (ABP) per aconseguir que, des de l'anàlisi de la realitat i l'assumpció de criteris de valoració crítica davant d'aquesta realitat, es vagi construint el cos de continguts i les estratègies d'acció com a treballadors i educadors socials en el camp de la salut.

2.- Competències a desenvolupar

- Conèixer i comprendre les relacions entre la salut i la situació social de les persones, el sistema de gènere, la interculturalitat i el cicle vital.
- Incorporar capacitats bàsiques per a la interpretació de la realitat, l'anàlisi i diagnòstic d'alguns fenòmens psicosocials que acompanyen a la salut i la malaltia.
- Aprendre a donar resposta a les necessitats psicosocials del procés salut-malaltia amb el disseny, implementació i avaluació d'intervencions socials sobre individus i grups.
- Conèixer i analitzar críticament els recursos disponibles i els programes d'intervenció per a la promoció de la salut de la comunitat.
- Detectar situacions de risc i vulnerabilitat des del punt de vista psicosocial.
- Reconèixer les característiques dels problemes de salut que donen lloc a necessitats d'atenció i suport socials, amb especial referència a la immigració, el maltractament, els problemes de salut mental i les drogaddiccions.

3.- Continguts

Introducció

- 0.1 L'aprenentatge basat en els problemes (ABP).
- 0.2 El treball en equip. La dinàmica de grups.
- 0.3 La metodologia de la resolució de casos relacionats amb la salut, segons l'ABP.

Mòdul 1: Perspectiva psicosocial de la salut i de la malaltia

1. Els professionals socials i el binomi salut-malaltia.
Les necessitats en salut. Els factors psicosocials de la salut i de la malaltia. Competències i funcions del professional social en l'atenció psicosocial. Els dilemes ètics en l'atenció psicosocial. Prevenció i tractament dels problemes psicosocials lligats a la salut i la malaltia.
2. La perspectiva dels determinants de la salut.
El debat sobre el concepte de salut i les seves conseqüències. Els principals determinants de la salut. Les condicions de vida i els estils de vida saludables.
3. La salut des de la perspectiva del cicle vital.
La salut en els diferents períodes de la vida. Salut maternoinfantil. Salut a l'adolescència. Gent gran i cures de salut.
4. La salut com a recurs.
La promoció de la salut. L'acció comunitària enfront la salut. La capacitat en salut: l'educació per a la salut. La salut des de la comunitat.
5. Fent front a la malaltia
La mesura de la salut i de la malaltia. Nocions d'epidemiologia social. Els factors de risc. Una taxonomia social de les malalties: les malalties transmissibles i les malalties no transmissibles, cròniques en la seva evolució. La prevenció de la malaltia. Prevenció i tractament dels problemes psicosocials associats a les malalties. La nova salut pública.

Mòdul 2: Els col·lectius vulnerables des de la perspectiva de salut

6. La vulnerabilitat vinculada a la salut.
Vulnerabilitat i risc. Les desigualtats socials en salut. Els principals eixos de desigualtat. La problemàtica social en la gènesi de la vulnerabilitat i l'aparició de la malaltia. Establiment d'un perfil de vulnerabilitat.

7. Els col·lectius vulnerables-1.

Salut i immigració. Perfil de vulnerabilitat dels immigrants, quant a la salut. Els riscos inherents a la indigència. Perfil de vulnerabilitat dels indigents, quant a la salut. Conseqüències de la discapacitat física o psíquica sobre la salut. Perfil de vulnerabilitat dels discapacitats, quant a la salut.

8. Els col·lectius vulnerables-2.

Salut i malaltia mental. Perfil de vulnerabilitat dels malalts mentals. Salut i drogaddicció. Perfil de vulnerabilitat dels afectats per la drogodependència. Salut i maltractament. Perfil de vulnerabilitat de les afectades per la violència de gènere.

4.- Resultats de l'aprenentatge

Al final del procés l'estudiant mostrarà les següents evidències de les competències desenvolupades:

- Enuncia i explica l'evolució del concepte de salut i les seves implicacions.
- Estableix les relacions entre la salut i la situació social de les persones.
- Coneix les problemàtiques més importants en l'àmbit de la salut i els recursos existents.
- Identifica i valora les necessitats socials relacionades amb els problemes de salut i la seva repercussió en la vida de les persones afectades, les estratègies d'atenció i suport pertinents en cada situació.
- Integra les diferents teories que expliquen el comportament i el seu aprenentatge des d'una perspectiva de salut individual i social.
- Té criteris per donar resposta a les necessitats inscrites en processos de salut-malaltia a partir del disseny, realització i avaluació d'intervencions socials sobre individus i grups.
- Identifica factors de vulnerabilitat i de protecció de la salut.
- Té criteris tècnics per detectar situacions de risc i vulnerabilitat.

5.- Metodologia

5.1.- Activitats del professor:

- Presentar i explicar els continguts centrals de cada mòdul.
- Proposar articles o casos que es treballaran a l'aula.
- Orientar en els dubtes i ampliacions que l'alumnat requereixi.

- Dinamitzar l'aula virtual com a espai de formació rellevant per a l'alumne.
- Guiar la resolució de les activitats d'avaluació continuada així com el procés de recerca necessari per a la citada resolució.

5.2.- Activitats dels estudiants:

- Analitzar, individualment i en grup, les temàtiques i textos que es proposin a l'aula de cara a la resolució dels casos.
- Complementar el treball presencial amb treball de recerca sobre les temàtiques de cada mòdul.
- Llegir la bibliografia proposada a cada mòdul.
- Participar activament a l'aula virtual.
- Participar en les activitats proposades a l'aula i en la feina fora de l'aula que s'exigeix per resoldre les activitats d'avaluació continuada.

Treball a l'aula	40 hores (26%)
Treball tutoritzat	50 hores (33%)
Treball autònom	60 hores (41%)

6.- Sistema d'avaluació

6.1.- Activitats o instruments d'avaluació

L'assignatura es pot superar per avaluació continuada o directament per una avaluació final.

L'avaluació continuada constarà de cinc activitats d'avaluació:

- Activitat d'avaluació continuada núm. 1 (1/5) (grupal): Resolució d'un cas (mòdul 1 de l'assignatura). Els alumnes hauran de resoldre en grup un cas semblant al que s'haurà anat desenvolupant i resolent a classe. Es valorarà la qualitat tècnica en la resolució del cas.
- Activitat d'avaluació continuada núm. 2 (2/5) (grupal): Presentació de la memòria de treball (mòdul 1 de l'assignatura). Cada grup elaborarà una memòria de treball de totes les tasques realitzades durant el primer mòdul de l'assignatura i la presentarà per a la seva valoració a la finalització d'aquest mòdul.

- Activitat d'avaluació continuada núm. 3 (3/5) (individual): *El treball presencial* (tota l'assignatura). Es valorarà l'assistència a classe (nombre de classes a les que ha assistit), la participació en els debats proposats a l'aula i en els temes i casos treballats a classe i l'itinerari personal realitzat en l'assignatura (lectura i preparació dels encàrrecs proposats en cada mòdul, presentació a classe dels treballs sol·licitats i portar al dia l'assignatura).
- Activitat d'avaluació continuada núm. 4 (4/5) (grupal): *Treball monogràfic sobre un col·lectiu vulnerable*. Aquesta activitat correspon al mòdul 2 de l'assignatura. Consistirà en resoldre o analitzar situacions associades a alguns dels col·lectius amb major vulnerabilitat social, tractats a classe. Es triarà un col·lectiu vulnerable i es desenvoluparà un recurs social indicat per a abordar les situacions plantejades.
- Activitat d'avaluació continuada núm. 5 (5/5) (individual): *Examen d'avaluació continuada de continguts de tota l'assignatura* (per als que tinguin les altres activitats d'avaluació continuada aprovades). Consistirà en un test sobre conceptes de l'assignatura i un cas semblant als resolts a classe o en la primera activitat d'avaluació continuada, amb preguntes relacionades amb el cas i amb diferents continguts de l'assignatura que caldrà aplicar al cas. Les preguntes seran de resposta tancada o de resposta molt breu.

La informació específica sobre cadascuna de les activitats anteriors es trobarà a la guia d'activitats d'avaluació de l'assignatura.

Les activitats d'avaluació continuada grupals es realitzaran en grups de 5-6 persones. Només els alumnes en situació d'itinerari adaptat podran realitzar les citades activitats de manera individual si així ho decideixen.

L'avaluació final constarà de un examen final:

- Examen final (per haver triat aquesta opció a l'inici de curs o en cas de suspendre o no presentar alguna de les activitats d'avaluació continuada). Inclourà un test més llarg i dos casos i serà del mateix estil que l'explicat per a l'examen d'avaluació continuada. En aquest cas, la nota final de l'assignatura correspondrà a la nota de l'examen.

6.2.- Criteris d'avaluació

Ponderació:

1. Activitat d'avaluació continuada núm. 1 (1/5): Resolució d'un cas. La valoració d'aquesta activitat es fa sobre un 20% de la nota final de l'assignatura. Aquesta activitat correspon al cas encarregat i treballat en grup corresponent al primer mòdul de l'assignatura. Es valorarà l'encert i qualitat de les respostes de resolució del cas. La data de lliurament serà el dimarts, 19 de novembre de 2013, a l'hora de classe.
2. Activitat d'avaluació continuada núm. 2 (2/5): Presentació de la memòria de treball. La valoració d'aquesta activitat es fa sobre un 10% de la nota final de l'assignatura. Aquesta activitat correspon a la presentació de tot el treball fet en grup sobre el mòdul 1 per preparar la resolució del cas de l'activitat d'avaluació continuada núm. 1. Es valorarà l'exhaustivitat del treball, la qualitat i creativitat en el desenvolupament dels temes, l'enriquiment amb fonts bibliogràfiques de l'assignatura i la inclusió de les correccions realitzades a classe. La data de lliurament serà el dimarts, 26 de novembre de 2013, a l'hora de classe.
3. Activitat d'avaluació continuada núm. 3 (3/5): El treball presencial. La valoració d'aquesta activitat es fa sobre un 10% de la nota final de l'assignatura. Suposa el compliment de tres dimensions pròpies del treball presencial: assistència a classe; participació a classe i ritme i desenvolupament del treball individual i grupal (tant la realització de treballs puntuals, com portar al dia el treball ordinari). L'assistència es valorarà sobre el nombre de classes al que s'ha assistit, amb un màxim de 4% sobre el 10% de l'activitat. La participació es valorarà segons el nombre i qualitat de les intervencions a classe, als fòrums de l'assignatura i en els debats o xerrades a classe, amb un màxim de 3% sobre el 10% de l'activitat. L'altre 3% fins a completar el 10% de l'activitat s'obtindrà sobre el treball personal realitzat al llarg del curs (encàrrecs, treballs opcionals) i sobre la contribució concreta al treball de grup.
4. Activitat d'avaluació continuada núm. 4 (4/5): Treball monogràfic sobre un col·lectiu vulnerable. La valoració d'aquesta activitat es fa sobre un 20% de la nota final de l'assignatura. El treball ha de tenir una extensió aproximada i màxima de 15-20 pàgines. El grup triarà entre els temes d'una llista facilitada pel professor o pot proposar algun altre relacionat amb els continguts del mòdul 2 i que haurà de ser acceptat prèviament pel professor de l'assignatura. En relació amb aquesta activitat es valorarà la pertinença de les situacions triades sobre el col·lectiu vulnerable com a punt de partida per a la proposta del recurs, així com la qualitat i versemblança en la

descripció del recurs. La data de lliurament serà el darrer dia de classe del quadrimestre (dijous, 19 de desembre de 2013, a l'hora de classe).

5. Activitat d'avaluació continuada núm. 5 (5/5): Examen d'avaluació continuada de continguts de tota l'assignatura. La valoració d'aquesta activitat es fa sobre un 40% de la nota final de l'assignatura. L'examen constarà d'un test que valdrà el 16% de la nota i un cas a resoldre, mitjançant qüestions per respondre breument, que valdrà el 24% restant de la nota. Cal tenir el conjunt de les altres 4 activitats d'avaluació continuada presentades i amb un mínim de 30% de la puntuació de l'assignatura per poder realitzar aquesta cinquena i darrera activitat de l'avaluació continuada. En cas que no sigui així, l'alumne haurà d'anar a l'avaluació final i realitzar l'examen final de l'assignatura. L'examen d'avaluació continuada s'ha d'aprovar amb un mínim d'un 20% de la qualificació per poder aprovar l'assignatura.

Els criteris més detallats d'avaluació de les activitats d'avaluació continuada hi constaran a la guia d'activitats d'avaluació de l'assignatura. Així mateix en aquest document constaran les dates de lliurament, el material necessari i altres dades d'interès per l'alumne. Els citats documents es lliuraran a classe en el seu moment i es penjaran a l'aula virtual.

Criteris d'avaluació per als alumnes d'itinerari adaptat:

En no poder assistir regularment a classe, aquests alumnes estan exempts de les activitats d'avaluació continuada 2 i 3 del treball realitzat a l'aula. Per tant, en aquests alumnes es modifica la ponderació de dues activitats d'avaluació continuada. El cas encarregat corresponent al mòdul 1 (activitat d'avaluació continuada núm.1) tindrà en aquest cas una puntuació total de 30%. Igualment, el treball sobre un col·lectiu vulnerable (activitat d'avaluació continuada núm.4) puntuarà sobre 30%. La suma dels dos exercicis suposarà el 60% total de la nota final. Només en el cas d'aquests alumnes, els treballs d'avaluació continuada es poden fer individualment. Com els alumnes amb activitat presencial, els alumnes d'itinerari adaptat hauran d'obtenir el 40% restant de l'avaluació de l'assignatura a través d'un examen d'avaluació continuada de les mateixes característiques.

7.- Vies de comunicació amb el docent

A més de l'atenció en els dos espais habituals de comunicació (aula i campus virtual) el professorat pot comunicar-se amb l'estudiant a través de tutories i del correu electrònic.

Correu electrònic: cariza@peretarres.url.edu

Horari d'atenció: Dimarts, d'11.00 a 12.00 hores (cal demanar cita prèvia per correu).

8.- Bibliografia i recursos

Bibliografia bàsica

Colomer, C. i Álvarez, C. (2001). *Promoción de la salud y cambio social*. Barcelona: Masson.

Hernández-Aguado, I., Gil, A., Delgado, M. i Bolúmar, F. (2005). *Manual de epidemiología y salud pública para licenciaturas y diplomaturas en ciencias de la salud*. Madrid: Pan Americana.

Bibliografia complementària

Agència de Salut Pública de Barcelona. Corporació Sanitària de Barcelona. (2006, abril). *La població vulnerable a Barcelona*. Barcelona. Recuperat 3 de setembre de 2012, des de http://www.aspb.cat/quefem/docs/InfoVulnerable_web.pdf

Agència de Salut Pública de Barcelona. (2008). *La salut de la població immigrant a Barcelona*. Barcelona. Recuperat 3 de setembre de 2012, des de http://www.aspb.cat/quefem/docs/salut_immigrants_BCN.pdf

Agència de Salut Pública de Barcelona. (2003). *La salut mental a Barcelona*. Barcelona. Recuperat 3 de setembre de 2012, des de http://www.aspb.cat/quefem/docs/LaSalutMental_2003.pdf

Benach, J. i Muntaner, C. (2005). *Aprender a mirar la salud: Cómo la desigualdad social daña nuestra salud*. Barcelona: El viejo topo.

Borrell, C. i Benach, J. (coord.) (2003). *Les desigualtats en la salut a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània.

Borrell, C., Benach, J. i Grupo de Trabajo Fundació Jaume Bofill (2006). *La evolución de las*

desigualdades en salud en Cataluña. *Gaceta Sanitaria*, 20 (5), 396-406.

Estrine, S.A., Hettenbach, R.T., Arthur, H. i Messina, M. (eds.) (2011). *Service Delivery for Vulnerable Populations: New Directions in Behavioral Health*. New York: Springer Publishing Company.

Foucault, M. (1988). *Enfermedad mental y personalidad*. Buenos Aires: Paidós.

Fundació Salut i Comunitat. (2005). *Abuso de alcohol y violencia doméstica (Interacción, problemas y sugerencias para la intervención)*. Valencia: Proyecto Malva.

Halfon, N., Hochstein, M. (2002). Life Course Health Development: An Integrated Framework for Developing Health, Policy and Research. *The Milbank Quarterly*, 80 (3), 433-479.

Keefe, R.H. i Jurkowski, E.T. (eds.) (2013). *Handbook for Public Health Social Work*. The Social Work Section of American Public Health Association. New York: Springer Publishing Company.

Martí, O. (1995). *Introducció a la Medicina Social* (vol.1) Barcelona: ICESB Escola Universitària de Treball Social.

Martínez, A. (2008). *Antropología médica: Teorías sobre la cultura, el poder y la enfermedad*. Barcelona: Anthropos.

Martínez, F., Antó, J.M., Castellanos, P.L., Gili, M., Marset, P. i Navarro, V. (1998). *Salud Pública*. Madrid: McGraw-Hill.

Martínez Oró, D.P., Pallarés, J., Barruti, M., Espluga, J. i Canales, G. (2010). *Informe 2009. Observatori de nous consums de drogues en l'àmbit juvenil*. Barcelona: Fundació Igenus. Recuperat 3 de setembre de 2012, des de http://www.aspb.cat/quefem/docs/Observatori_2009.pdf

Mc Leroy, K.R., Bibeau, D., Steckler, A. i Glanz, K. (1988). An ecological perspective on health promotion programs. *Health Education and Behavior*, 15, 351-377.

Organización Mundial de la Salud. (2011). Violencia contra la mujer (Violencia de pareja y violencia sexual contra la mujer). Nota descriptiva núm. 239. Actualización de septiembre de 2011. Recuperat 3 de setembre de 2012, des de <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/es/>

Rochon, A. (1991). *Educación para la salud (Guía práctica para realizar un proyecto)*. Barcelona: Masson.

Subirats, J., Gomà, R. i Brugué, J. (2005) *Análisis de los factores de exclusión social*. Bilbao: BBVA.